

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРИКЛАД ПОЛЬЩІ

В статті, на прикладі Польщі, автор дослідив особливості політичної культури молоді, яка народилася та виховується вже у демократичній державі після 1989 р.

Ключові слова: *молодь, політична культура, Польща.*

Безсумнівно, рішучий крах комунізму в 1989 р., як вважає відомий американський політолог Ф. Фукуяма, став фактором світової історії [4]. Так в багатьох країнах колишнього комуністичного блоку розпочалося створення нових демократичних інститутів влади, становлення громадянського суспільства і найважливіше – формування нової політичної культури.

Нове покоління, яке народилося та виховується в зовсім інших суспільно-політичних реаліях, ідеологічному плюралізмі, має сьогодні всі можливості для того, аби, починаючи із юнацьких років, засвоювати політичні знання, політичні цінності та формувати політичну поведінку, притаманну демократичній політичній культурі. Натомість, сучасна молодь не цікавиться політикою, прагне дистанціюватися від неї, зосереджуючись таким чином на розважально-рекреаційній сфері. Така ситуація викликає занепокоєння в будь-якому суспільстві, оскільки молодь – це майбутня еліта нації, представники якої управлятимуть державою. Проте, можливо це стереотипи про байдужість молоді відносно політичних справ у державі, які закріпилися в нашій свідомості і не можуть з неї викоринитися.

Підтвердити або спростувати таку позицію можна шляхом дослідження молодіжної політичної культури на прикладі держави, яка відповідає зазначеним критеріям в географічній, історичній та культурній площині. До таких держав, на нашу думку, належить Польща. З точки зору українського наукового середовища, актуальність тематики не викликає жодного сумніву, оскільки процес формування політичної культури нашої молоді є багатопроблемним, а отже, зарубіжний досвід повинен сприяти пошуку шляхів їх вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей політичної культури молоді у демократичній Польщі після 1989 р.

Політичній культурі, яка традиційно вивчається різними науками (політологією, психологією, соціологією тощо), в польській науковій думці присвячено багато змістовних праць. Знаними дослідниками цього соціального феномену є Я. Гарліцкий [5; 6], Ч. Мойшевіч [12], А. Нога-Богомільський [5], наукові опрацювання яких лягли в основу даної статті. Звужуючи предмет дослідження, а саме обмежуючись молоддю, необхідно також вказати А. Кашінсько-Метрику [8], М. Лучевського [9], К. Шафранец [15; 16; 17]. Виходячи з необхідності підтвердження політичних явищ та тенденцій, описуваних вище згаданими науковцями, в статті використовуватиметься емпіричний матеріал, а саме результати соціологічних досліджень, які у Польщі проводяться переважно Центром дослідження громадської думки.

Вживання таких понять як «політична культура» та «молодь» потребує, перш за все, їх належного визначення. Досить влучно, на нашу думку, сутність «політичної культури» розкриває польський вчений Я. Гарліцкий, який розглядає її крізь призму таких елементів як: зацікавленість політикою, рівень володіння політичними знаннями; визнані та бажані цінності, які стосуються політичної системи і механізмів функціонування її інститутів; вміння оцінювати політичні явища; визнані зразки поведінки в сфері політики [6, с. 26]. Суть даного визначення зводиться до того, що політична культура є багатоаспектною за змістом,

оскільки в межах суспільства існують групи людей з системою цінностей, моделями поведінки, які дещо відрізняються від загальних переконань, а отже, йде мова про їх субкультуру. Власне згаданий вже Я. Гарліцкий відносить політичну культуру молоді до субкультури, оскільки «орієнтації даної групи стосовно політики часто відрізняються, що є наслідком специфіки молоді» [5, с. 64]. Адже вікові, психологічні та фізіологічні особливості молоді дозволяють їй розглядати як окрему соціальну спільноту з власними інтересами, потребами, а також цінностями.

Цікавий підхід до визначення сучасних молодих поляків має А. Кашінська-Метрика, яка вважає, що «це люди, які виховалися у демократичній Польщі, володіють правом участі в політичній системі, а про події періоду, який передував системній трансформації, дізнаються не так з власного досвіду, як з свого мікросередовища, наприклад, від батьків» [8, с. 110]. Вихідним пунктом даного визначення стали події, які відбувалися у Польщі на зламі 80-90-х років. Звідси дефініція охоплює молодих осіб у віці 18-24 років.

Отже, беручи до уваги визначення «політичної культури» представлене Я. Гарліцким, та враховуючи вікові критерії, особливості молоді подані А. Кашінсько-Метрикою, слід перейти безпосередньо до дослідження.

Поглиблення економічної кризи, загострення політичної ситуації в соціалістичній Польській народній республіці (офіційна назва польської держави в 1945-1989 рр.) – причини, які викликали потужну хвилю страйків по всій країні. Першими почали страйкувати суднобудівники з м. Гданська на чолі з майбутнім президентом Л. Валенсою, створивши для захисту своїх прав у 1980 р. незалежне профспілкове об'єднання «Солідарність». Особливої масовості протести набрали наприкінці 80-х років. Виходячи з необхідності пошуку шляхів виходу із даної ситуації, на початку 1989 р. за «круглим столом» зібралися представники тодішньої влади, опозиції (в основному представники «Солідарності») та духовенства (перебувало в статусі спостерігача). Результати засідань мали для країни історичне значення, адже розпочали трансформацію політичного ладу.

Рішення, прийняті за «круглим столом», забезпечили Польщі перехід від тоталітаризму до демократії через проведення частково вільних виборів до законодавчого органу – Сейму, створення нових інститутів влади – інституту президентства і вищої палати парламенту – Сенату, ліквідування монополістичної ролі Польської об'єднаної робітничої партії. Таким чином, за «круглим столом» було досягнуто компромісу в складній політичній та економічній ситуації, яка склалася у державі, а отже, як зазначає український вчений В. Лісничий: «вперше запроваджено «договірну демократію» пануючої партноменклатури та опозиційної партії» [3, с. 5].

Здатність вирішувати політичні конфлікти мирним шляхом, вміння знаходити компроміс між ідеологічно різними сторонами свідчить про те, що політичній культурі польського суспільства притаманні такі цінності, як толерантність, гідність, патріотизм та здатність до порозуміння. На таких цінностях наголошував саме Папа Римський Іван Павло II [14, с. 43-50], поляк за походженням, який залишається безсумнівним авторитетом як серед дорослого, так і молодого населення Польщі. Підтверджує таку позицію і Є. Голибард, який вважає, що «головними збудниками дієвого польського патріотизму завжди були: національна ідея, національна культура і національне виховання в сім'ї у тісній співпраці із Церквою, а християнські цінності завжди лежали в основі демократичних переконань і свободолюбства поляків» [1].

Нами не випадково представлено ключові події в історії польського народу, адже політична культура є суспільним надбанням, досвідом, який передається з покоління в покоління. Тому постає питання, а як сучасна польська молодь використовує демократичні здобутки їхніх батьків, маючи для цього всі доступні інструменти та механізми. Більше того, приєднання Польщі у 2004 р. до Європейського союзу відкрило нові шляхи розвитку не тільки для держави, але і, в першу чергу, для молоді. Можливість безперешкодно подорожувати країнами Шенгенської зони, навчатися у різних європейських університетах –

дало змогу молоді пізнавати нові явища, процеси, тим самим збагачувати свою культуру. Власне молодь ще в процесі інтеграції Польщі до Європейського союзу була єдиною соціальною групою, яка відкрито демонструвала свої проєвропейські зовнішньополітичні орієнтації [13, с. 104-115], що спостерігається і сьогодні.

Проте, від початку 90-х років, як наголошують в один голос польські науковці, молоді поляки є пасивними стосовно перебігу політичних подій в державі, участі в політичних процесах [15]. Так, М. Лучевські, описуючи портрет молодого покоління з огляду 20 років після подій трансформаційного періоду, зауважує, що «сьогодні ми не бачимо не тільки суспільних рухів, але і молодіжних середовищ, субкультур, а покоління виникають передусім як медіальні твори. Навіть найбільш автентичному з них поколінню Івана Павла II (покоління католиків, зокрема молоді, які наслідують науку Івана Павла II), приналежність до якого декларує близько половини молодих осіб, важко дається перехід від віртуальної до реальної сфери, від бути пустою назвою до стати активною групою» [9].

Зосередженість молоді на віртуальній сфері, де вони проводять багато часу, становить проблему не тільки в Польщі, а навіть більше – це світова тенденція. Розвиток комунікаційних систем полегшив спілкування між людьми, дав вільний доступ до інформації, проте ознайомлення із новинами в Інтернеті або підтвердження в соціальних мережах своєї участі в акціях чи протестах, ще не означає, що вони прийдуть на ці заходи (до речі, в Україні події листопада 2013 р. показали, що даний стереотип можна зламати) [2, с. 118]. Тому, як зазначає К. Шафранец: «сконцентрування значної уваги молоді на собі, своїх життєвих цілях вказує, що маємо справу з поколінням, яке є егоцентричним, аполітичним, більш відданим професійній кар'єрі та гедоністичному задоволенню з розваг вільного часу, ніж бажанням впливати на форму суспільного життя» [17, с. 43]. Така позиція польського науковця може спричинити розгортання жвавої дискусії, зокрема серед молоді, оскільки остання, на нашу думку, не повністю погодиться із даною характеристикою. Проте, чи дійсно молодь проявляє пасивність відносно політичних справ, допоможуть зрозуміти наступні соціологічні дослідження.

В доповіді «Молодь 2011», яка була опрацьована канцелярією Ради Міністрів Польщі, зазначається, що світ політики та публічна сфера не займають багато місця в житті сучасної польської молоді, тобто це ті справи, до яких вони не надто охоче долучаються. Натомість власні потреби, а також інтереси найближчих осіб, для них є більш пріоритетними. Так вважає 66 % молодих дорослих у віці 30 років і 54 % дев'ятнадцятирічної молоді [10, с. 57]. Тому, як виходить з наступних соціологічних досліджень представлених в даній доповіді, для більш ніж половини польської молоді важливими є в першу чергу здоров'я та сім'я, а для менш ніж чверті – патріотизм, у той же час влада для них знаходиться на маргінесі [10, 196]. Слід відмітити, що характерний для польського суспільства високий рівень патріотизму, про що було вказано на початку статті, унаслідкується сьогоднішнім молодим поколінням. Можливо не в такому ступені, як очікувалося б, але все ж таки, патріотизм, повага до національних символів є особливою рисою політичної культури сучасної польської молоді. Про мінімальний, але водночас яскравий приклад виховання дітей та молоді в такому патріотичному дусі свідчить факт, що в кожній навчальній аудиторії будь-якого типу школи, чи вищого навчального закладу присутні державні символи: герб та прапор. Отже, слушною є позиція М. Лучевського, який вважає, що «хоч польська молодь пройшла свою кризу, проте напрочуд мало змінилося в її цінностях: надалі важливою для неї залишається релігія (хоча все рідше ходить до костелу), сім'я, любов, робота, кар'єра і спокійне життя. Такі цінності не віщують революційних змін» [9].

Гіпотеза про те, що сфера політики не займає особливого місця в житті польської молоді, потребує верифікації. Так, в соціологічному опитуванні проведеному Центром досліджень громадської думки в 2010 р. серед 18-19 річних поляків, на питання «Чи цікавитеся Ви політикою»: 40 % вказало на середній рівень, тобто тільки слідкують за основними подіями, 27 % взагалі не цікавляться політикою, в той час як тільки 4 % опитаних

цікавляться політикою на дуже високому рівні, тобто слідкують за всім, що відбувається у цій сфері [11, с. 60]. Отже, гіпотеза в певній мірі підтверджується. Проте, виходячи із 40 % опитаних осіб, які вказали на середній рівень зацікавленості цією сферою, можна зробити висновок, що молоді поляки орієнтуються в політичній сфері, розкладі політичних сил, що дозволяє їм, принаймні, проголосувати на виборах за ту чи іншу політичну партію або кандидата, які відповідають їхнім поглядам, ідеям.

Цікавою є позиція П. Шпевака, який вважає, що «багато ознак молодого покоління сприяє в будівництві та утвердженні демократії. Проте з іншої ж сторони, соціальна атомізація, зростання міжгрупової дистанції, матеріалізм, гостра конкуренція, аполітичність, можуть спричинити те, що польська майбутня демократія, керована сьогодишньою молоддю, буде кульгавою. Припустимо, що це буде демократія без громадян і суспільного капіталу довіри» [18]. Сама ж молодь у віці 18-19 років, як впливає із соціологічного опитування проведеного згаданим Центром в 2010 р., не задоволена сьогодині функціонуванням демократії в Польщі (61 %), у той же час задоволеними є тільки менше чверті молодих осіб (22 %), а решта затруднилися відповісти (17 %). Якщо звернути увагу на тенденцію, то, починаючи із 1996 р., найбільший відсоток задоволених демократією серед молоді такого самого віку спостерігався у 1998 р. – 40 % (незадоволених – 36 %) [11, с. 48]. Використання політиками інструментів демократії у власних цілях, небажання працювати на благо суспільства, а також неможливість молоді вплинути на хід політичних процесів, формують в останньої дещо негативне ставлення до такої демократії. Більше того, можна сказати, що молодь даючи оцінку діяльності демократії, володіє базовими політичними знаннями, необхідними для розуміння механізму функціонування держави. Хоча, з іншої ж сторони, оцінка демократії може базуватися радше на суб'єктивних, ніж на об'єктивних судженнях, а також, в даному випадку, підлягають врахуванню і вікові особливості молоді.

Ще одним важливим питанням, яке потребує розгляду є політична поведінка молоді. Серед багатьох актів політичної поведінки, вважаємо за доцільне зупинитися на електоральній поведінці, яка, на нашу думку, є відображенням політичної активності молоді.

Згадана вже К. Шафранец вважає, що молоді поляки у віці 18-24 років становлять найбільший відсоток серед політично пасивних громадян, оскільки вони не хочуть використовувати ні активне, ні пасивне виборче право, гарантоване конституцією. Науковець підкреслює, що в Польщі протягом багатьох років, починаючи з 1991 р., явка молоді на виборах не перевищувала 40 % [17, с. 42]. Проте 2007 р. був переломним в такій тенденції, оскільки тоді на парламентських виборах явка молоді становила 55,8 %. Сприяло цьому багато факторів, а саме розвиток мобільних, Інтернет-технологій, з допомогою яких учасники виборчого процесу пробували заітигувати молодь, в першу чергу, прийти на вибори. Проте основними причинами зросту активності молоді були: необхідність в реакції на захист таких цінностей, як свобода та утвердження Польщі в цивілізаційному кругу, який гарантуватиме ефективність соціальної системи [17, с. 42]. Тобто це ті причини, які торкаються життя самої молоді, або її майбутнього. Така висока явка молоді змінила у 2007 р. політичний розклад сил у парламенті, підкресливши тим самим своє значення у суспільстві. На парламентських виборах 2011 р. ситуація була дещо подібною, оскільки за результатами соціологічного опитування, проведеного згаданим вже Центром, більше половини молодих осіб у віці 18-24 років сказали, що проголосували на виборах (54 %), при загальній явці – 48,92 % [7, с. 1]. Тобто, якщо молодь незадоволена діями правлячої еліти, яка може їх обмежувати в деяких правах, вона стає рушійною силою. Отже, це позитивна риса польської молоді, яка попри критику багатьох науковців, членів суспільства, має власну позицію та орієнтується в політичній сфері, що підтверджує нашу вище сказану позицію. З іншої ж сторони, демократичний режим передбачає різні можливості громадян вплинути на перебіг політичних процесів, зокрема через участь в громадських об'єднаннях, організаціях політичної спрямованості, до яких в 2010 р. свою приналежність декларувало тільки 1 %

молодих поляків [10, с. 105]. Тому з даної точки зору, пасивність польської молоді підтверджується.

Як висновок, можна представити позицію Ч. Мойшевіча, який, на нашу думку, дає коротку і влучну характеристику політичної культури польського суспільства загалом, проте це також стосується і молоді зокрема: «до позитивних моментів політичної культури польського суспільства належить факт вибору методів проведення змін, які в кінці 80-х років проходили еволюційно та мирно, натомість до негативних – невміння громадян використовувати існуючі демократичні здобутки, політичну пасивність, апатію, небажання долучатися до процесу демократичного формування партійних структур [12, с. 205].

Література:

1. Голибард Є. Польська солідарність на українському тлі [Електронний ресурс] / Є. Голибард // По-сусідськи. Польський вектор. – Режим доступу: <http://www.plukr.org/page105.html>
2. Дунец В.Б. Избранные аспекты политической культуры современной молодежи в Украине / В.Б. Дунец // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 12. – с. 116-120
3. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн / В.В. Лісничий. – Харків : Торнадо, 2001. – 352 с.
4. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левин. – М. : АСТ ; М. : Ермак, 2007. – 588 с.
5. Garlicki J., Noga-Bogomilski A. Kultura polityczna w społeczeństwie demokratycznym / J. Garlicki, A. Noga-Bogomilski. – Warszawa : Wyd. Fundacja Europa, 2004. – 213 s.
6. Garlicki, J. Kultura polityczna młodzieży studenckiej / J. Garlicki. – Warszawa : PWN, 1991. – 322 s.
7. Jak głosowali młodzi – refleksje powyborcze / Centrum Badania Opinii Społecznej. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, 2011 – 10 s.
8. Kasińska-Metryka A. Kultura polityczna młodych Polaków – mity i fakty / A. Kasińska-Metryka // Kultura polityczna Polaków: przemiany, diagnozy, perspektywy / praca zbiorowa pod red. Karol B. Janowski. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010. – s. 109-121
9. Łuczewski, M., Młodzież nie interesuje się polityką i nie mówi dziś własnym językiem [Електронний ресурс] / М. Łuczewski // Ogólnopolski Kongres Obywatelski. - Режим доступу: <http://www.kongresobywatelski.pl/portret-polakow-20-lat-po/kreslmy-portret-polakow/portret-mlodego-pokolenia/211-mlodzies-nie-interesuje-sie-polityka-i-nie-mowi-wlasnym-jezykiem>
10. Młodzi 2011 / [Krystyna Szafranec ; red. nauk. i rekomendacje dla polityk publicznych Michał Boni ; Kancelaria Prezesa Rady Ministrów]. – Warszawa : Kanc. Prezesa Rady Ministrów, 2011 – 425 s.
11. Młodzież 2010: opinie i diagnozy / Centrum Badania Opinii Społecznej. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, 2011 – nr 19. – 162 s.
12. Mojsiewicz C. Kultura polityczna elity politycznej w Polsce / C. Mojsiewicz // Kultura polityczna w Polsce: przeszłość i teraźniejszość / praca zbiorowa pod red. M. Kosmana. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych I Dziennikarstwa, 1996. – s. 203-212
13. Pożarlik G., Integracja europejska z perspektywy lokalnych elit politycznych / G. Pożarlik // Społeczne aspekty integracji Polski z Unią Europejską. Badania i ekspertyzy 2001-2002. – Warszawa : UKIE, 2002. – s. 104-115
14. Radiukiewicz A. Wartości akceptowane – wartości odrzucane: młodzieży portret własny / A. Radiukiewicz // Dylematy światopoglądowe młodzieży / praca zbiorowa pod red. J. Koralewicz, P. Ruszkowskiego, J. Bielińskiego, A. Figel. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2009. – s. 41-73
15. Skarżyńska K. Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej / K. Skarżyńska. – Warszawa : Wydaw. Nauk. Scholar, 2005. – 412 s.

16. Szafraniec K. Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji : o stylu politycznej obecności młodych / K. Szafraniec. – Warszawa : Inst. Obywatelski, 2012. – 256 s.

17. Szafraniec K. Młode pokolenie a nowy ustrój / K. Szafraniec. – Warszawa : Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, 2010 – 258 s.

18. Śpiewak P. Pokolenie bez obywateli [Електронний ресурс] / P. Śpiewak // «Tygodnik Powszechny». – 2001. – Режим доступу: <http://www.tygodnik.com.pl/numer/2744/spiewak.html>

Дунець В. Б. Особенности политической культуры современной молодежи в демократическом обществе: пример Польши

В статье, на примере Польши, автор исследовал особенности политической культуры молодежи, которая родилась и воспитывается уже в демократическом государстве после 1989 г.

Ключевые слова: молодежь, политическая культура, Польша.

Dunets V. The features of the political culture of the youth in a democratic society: the Polish example

In this article the author researched the features of the political culture of the youth of Poland, who were born and brought up in a democratic state after 1989.

Keywords: youth, political culture, Poland.

УДК 329.78(477):[17.022.1+316.422]

Жабінець Наталія Валеріївна,

кандидат політичних наук, доцент кафедри

політології та державного управління НПУ імені М.П. Драгоманова

**МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Досліджуються механізми впровадження ціннісної парадигми української молоді в процесі модернізації суспільства. Зазначені труднощі в процесі соціалізації сучасної особистості в Україні та їх причини. Підкреслена роль держави та суспільства на шляху до формування системи цінностей молоді.

Ключові слова: цінності, парадигма, політична культура, соціалізація, освіта, державна молодіжна політика.

Модернізація суспільства викликала необхідність змін у системі цінностей сучасного людства, зміцнення постіндустріальних тенденцій в розвитку цивілізації. Перетворення, які відбулися в соціально-економічній, політичній сферах життя неминуче призвели до змін у духовній культурі суспільства. Цінності сьогодні визначаються як основи для подальших змін соціальної структури, орієнтири модернізаційних процесів, з іншої сторони саме модернізація ціннісної системи сучасного українського суспільства дозволить закріпити демократичний вектор розвитку нашої країни.

Вивчаючи ціннісні пріоритети населення України в умовах суспільних трансформацій український вчений А.Ручка зазначає, що «в умовах перехідного періоду зміна ціннісних пріоритетів населення не завжди відбувається синхронно до макрозмін у політиці, економіці, соціокультурній сфері. Їхні спрямованість і темп залежить, по-перше, від послідовності, повноти та ефективності здійснюваних реформ. А по-друге, характер ціннісних пріоритетів громадян зумовлюється їхньою належністю до тих або інших соціальних угруповань соціуму» [13. с. 202-203].

Україна, як незалежна держава, що стала на самостійний шлях формування нових соціально-економічних, політичних, духовних орієнтирів, ідей, своєї мрії та сподівання